

Datum: 16-12-2022

Volnummer: 2022-2023/05

Commissie voor Onderwijs

Meer gelijke onderwijskansen door Vlaamse toetsen?

Advies bij het voorontwerp van decreet over de Vlaamse toetsen in het onderwijs

Op 28 oktober 2022 gaf de Vlaamse Regering zijn principiële goedkeuring aan een tweede voorontwerp van decreet over de Vlaamse toetsen.¹ In uitvoering van het regeerakkoord beoogt de Vlaamse Regering hiermee voor het gewoon onderwijs de decretale verankering van een verplichte deelname aan centraal georganiseerde toetsen voor de leerdomeinen Nederlands en wiskunde op vier momenten in de loop van het basis- en secundair onderwijs. Met die 'Vlaamse toetsen' wil de Vlaamse Regering een bijkomend instrument creëren om de kwaliteit van het Vlaamse onderwijs te verhogen.

Over dit voornemen van de Vlaamse Regering en over een eerder voorontwerp van 15 juli 2022 werd al veel discussie gevoerd en ook al verschillende adviezen geformuleerd.² Ook het Vlaams Parlement debatteerde er al over.³ Die discussies gingen vooral over de gevolgen voor de actieve vrijheid van onderwijs, de mogelijkheid of onmogelijkheid om via regelgeving publieke rankings van scholen op basis van de Vlaamse toetsen te vermijden en of het geplande decreet wel een grondwettelijke toets kan doorstaan. Ook over het draagvlak in het onderwijsveld is er discussie. Op die – vooral juridische – kwesties gaan wij in dit advies niet verder in. We focussen op een aspect dat vanuit kinderrechtenperspectief erg belangrijk is en volgens ons in het hele debat tot nu toe te weinig aan bod kwam: de impact die Vlaamse centrale toetsen kunnen hebben op de gelijkheid van onderwijskansen. Wat kan of moet er gebeuren om potentieel positieve effecten op gelijke onderwijskansen ten volle te realiseren en negatieve effecten te vermijden?

In ons advies wijzen we in dat verband op het belang van

- leerling-adaptieve toetsen en duidelijkheid over de opzet om met de Vlaamse toetsen na te gaan wat het beheersingsniveau is dat leerlingen behalen,
- heldere ijkpunten waardoor leraren, leerlingen en ouders aan de hand van voorbeeldtoetsopgaven het bereikte beheersingsniveau inhoudelijk goed kunnen interpreteren,
- een correcte toepassing van redelijke aanpassingen bij de afname van de toetsen,
- voor scholen herkenbare schoolfeedback,

¹ Vlaamse Regering. *Voorontwerp van decreet over de Vlaamse toetsen in het onderwijs. Principiële goedkeuring m.h.o. op adviesaanvraag aan de Raad van State* (VR 2022 2810 DOC.1163/1, DOC.1163/2BIS, DOC.1163/3TER en DOC.1163/7), <https://vlapa.sharepoint.com/sites/ParlActiviteiten/Documenten%20COND/03%20-%20Voorontwerpen%20van%20decreet/221028%20VR12%20Decreet%20Vlaamse%20toetsen.pdf>

² Zie de adviezen van de Vlor (<https://www.vlor.be/adviezen/de-vlaamse-toetsen-getoetst-ernstige-tekorten-voor-juridische-en-inhoudelijke-onderbouwing>), de SERV (<https://beslissingenvlaamseregering.vlaanderen.be/document-view/635784FE1EA6B745D23CC786>) en de Vlaamse Toezichtcommissie voor de verwerking van persoonsgegevens (<https://beslissingenvlaamseregering.vlaanderen.be/document-view/635784FE1EA6B745D23CC782>). Die adviezen gaven aanleiding tot enkele punctuele bijstellingen aan het eerste voorontwerp van decreet en de bijbehorende memorie van toelichting.

³ Onder meer in de plenaire vergadering van 19 oktober 2022, <https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementair-werk/plenaire-vergaderingen/1669868/verslag/1672867>.

- op basis van fijnmazige, niet-dichotome kansarmoede-indicatoren
- vertaald in goed herkenbare categorieën van leerlingen waardoor de school goed kan zien hoe voor elke categorie de eigen leerlingen het doen in vergelijking met leerlingen met een gelijkaardige achtergrond elders in Vlaanderen en Brussel,
- op niveau van elke vestigingsplaats afzonderlijk (zeker voor het basisonderwijs),
- met heldere, herkenbare clustering van studierichtingen voor het SO,
- met aandacht voor een effectief gebruik ervan door scholen,
- een duidelijk omschreven recht voor leerlingen om de eigen resultaten op de Vlaamse toetsen in te roepen bij discussie over de evaluatie, attestering en studie-oriëntering door de school, met heldere informatie hierover aan leerlingen en hun ouders,
- het vermijden van elke bonus voor selectiviteit. In dat verband vragen we om leerlingen met schoolse vertraging aan de Vlaamse toetsen te laten deelnemen op basis van leeftijd – in het secundair onderwijs eventueel gecorrigeerd voor het aantal jaren dat ze met vertraging in het secundair onderwijs instapten. Zorg ervoor dat de toetsen daartoe voldoende leerling-adaptief zijn.

We vragen ook om (1) in een uitvoeringsbesluit te voorzien dat leerlingen die om medische redenen geen examens op school kunnen afleggen, thuis online aan de Vlaamse toetsen kunnen deelnemen en (2) in het decreet duidelijkheid te scheppen over de opt-out / opt-in mogelijkheden voor anderstalige nieuwkomers in het secundair onderwijs.

1. Wat beoogt het decreet?

1.1. Decretale basis voor centrale toetsen

Met het decreet wil de Vlaamse Regering een juridische basis creëren voor de ontwikkeling en afname van ‘Vlaamse toetsen’. Die worden in het voorontwerp omschreven als:

‘gestandaardiseerde, genormeerde en gevalideerde, net- en koepeloverschrijdende toetsen die worden afgenomen in bepaalde leerjaren van het lager/secundair onderwijs in alle scholen [en centra] over een selectie van eindtermen’ (art. 2 en art. 8).

Voor wie? En waarover?

Leerlingen in het gewoon onderwijs en leerlingen in opleidingsvorm 4 van het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO – OV4) zullen op vier momenten in hun schoolloopbaan Vlaamse toetsen moeten afleggen over een selectie van eindtermen Nederlands en wiskunde:⁴ op het einde van het vierde en het zesde jaar lager onderwijs, op het einde van de eerste graad secundair onderwijs (SO) en in het tweede leerjaar van de derde graad SO.⁵ De memorie van toelichting geeft aan dat de toetsen uit ‘rijke’ toetsopgaven zullen bestaan die van de leerlingen inzicht en redeneervermogen vergen en dus niet louter op basis van geheugen en drill correct beantwoord kunnen worden.

Voor anderstalige nieuwkomers (AN) in het lager onderwijs⁶ en voor leerlingen met een individueel aangepast curriculum (IAC) in het gewoon lager of secundair onderwijs beslist de school of ze deelnemen aan de Vlaamse toetsen. Ook voor leerlingen buitengewoon lager onderwijs en leerlingen BuSO – OV1 tot OV3 ligt de beslissing om wel of niet deel te nemen bij de school (art. 4 en 10).

⁴ Voor het SO spreekt het voorontwerp van decreet in art. 10 over eindtermen (1) Nederlands, (2) wiskundige competenties binnen wiskunde, exacte wetenschappen en technologie en (3) leercompetenties.

⁵ De term ‘secundair onderwijs’ (SO) verwijst hier zowel naar scholen voor voltijds gewoon secundair onderwijs als naar de centra voor deeltijds beroepssecundair onderwijs en de centra voor vorming van zelfstandigen en kleine en middelgrote ondernemingen.

⁶ Het voorontwerp vernoemt in art. 4 wel de mogelijkheid tot opt-in voor anderstalige nieuwkomers (AN) in het lager onderwijs, maar in art. 10 is helemaal geen sprake van anderstalige nieuwkomers in het secundair onderwijs. Toch stelt de memorie van toelichting op p. 30 dat ook voor AN in het SO de opt-in mogelijkheid bestaat. Op deze tegenstrijdigheid gaan we verder in op p. 15 van dit advies.

Voor leerlingen BuSO – OV4 kan de klassenraad beslissen tot een gemotiveerde vrijstelling van deelname aan de Vlaamse toetsen (art. 10). Kinderen en jongeren die huisonderwijs volgen, leggen de Vlaamse toetsen niet af – zij leggen immers al examens af bij de centrale examencommissie (Memorie van toelichting, p. 11).

De eerste afname, op het einde van het vierde leerjaar lager onderwijs en op het einde van de eerste graad SO, is voorzien voor het schooljaar 2023 – 2024. In het voorjaar 2026 volgt dan de eerste afname bij leerlingen in het zesde leerjaar lager onderwijs en in het voorjaar 2027 bij leerlingen in het tweede jaar van de derde graad SO.

Toetsontwikkeling en toetsafname

Een interuniversitair Steunpunt Centrale Toetsen in Onderwijs⁷ staat in voor de wetenschappelijk gefundeerde ontwikkeling van de toetsen. Op basis van psychometrische analyse van de antwoorden op de toetsopgaven worden de toetsscores per toetsonderdeel op een doorlopende meet-schaal (bv. van vierde naar zesde leerjaar) geplaatst. Daardoor kan het steunpunt, naast het behaalde niveau per toetsmoment, ook bepalen hoeveel leerwinst (= vooruitgang) leerlingen tussen twee toetsmomenten boeken.

Die psychometrische scalering zal ook de vergelijking van resultaten voor eenzelfde leerjaar over verschillende schooljaren toelaten – ook al omvatten de afgelegde toetsen niet identiek dezelfde opgaven. Op die manier wordt het mogelijk om trends doorheen de tijd nauwkeurig in kaart te brengen, zoals dat ook bij internationaal vergelijkend onderzoek (PISA, PIRLS, TIMSS) het geval is.

Bij de ontwikkeling van de toetsen betreft het steunpunt ook de onderwijsverstrekkers. Van zodra dat technisch mogelijk is, zullen die ook eigen opgaven in de Vlaamse toetsen kunnen laten opnemen. Daardoor zullen de koepels en netten de Vlaamse toetsen ook kunnen aanwenden in hun eigen kwaliteitszorg. Het steunpunt houdt bij de ontwikkeling van de Vlaamse toetsen bovendien niet alleen rekening met de Vlaamse eindtermen maar ook met de gelijkwaardig verklaarde, vervangende eindtermen (bijvoorbeeld voor de Steinerscholen).

De Vlaamse toetsen worden digitaal afgenomen (art. 4 en art. 10). De memorie van toelichting (p. 22) vermeldt dat de toetsen leerling-adaptief zullen zijn: naargelang de antwoorden op eerdere toetsopgaven correct of niet-correct zijn, krijgt een leerling vervolgens moeilijkere of makkelijkere opgaven. Door de hoger vermelde psychometrische scalering van de toetsopgaven krijgen de leerlingen totaalscores die onderling vergelijkbaar zijn, ook al kregen ze deels andere toetsopgaven voorgelegd. Dat maakt het mogelijk om op basis van een relatief beperkte, voor elke individuele leerling uitgebalanceerde set van toetsopgaven een accuraat en betrouwbaar beeld te krijgen van het beheersingsniveau dat de leerling haalt, zonder afbreuk te doen aan de vergelijkbaarheid van de toetsscores tussen leerlingen en over scholen heen.⁸

Leerlingen die tijdens de leer- en onderwijsactiviteiten gebruik maken van redelijke aanpassingen, zullen daar ook bij het afleggen van de Vlaamse toetsen gebruik van mogen maken.

De toetsopgaven zijn in principe niet publiek toegankelijk. Maar ‘om scholen, leraren, ouders, leerlingen en het bredere publiek toch een beeld te geven van welk soort toetsitems er in de toets zitten, zal er jaarlijks een beperkt aantal toetsitems publiek gemaakt worden die daarna niet meer gebruikt worden’ (Memorie van toelichting, p. 15). De scholen krijgen vooraf ook ‘oefentoetsen’ ter beschikking om de leerlingen te laten wennen aan de aard van de toetsen (art. 4 en art. 10).

⁷ Zie <https://steunpuntoetsen.be/over-het-steunpunt/>

⁸ Zie Steunpunt Centrale Toetsen in Onderwijs, *Toetsen voor onderwijsontwikkeling. Krachtlijnen voor de centrale toetsen in Vlaanderen*, <https://steunpuntoetsen.be/visietekst/>, p. 16.

1.2. Om de onderwijskwaliteit te verbeteren

Het voorontwerp van de decreet vermeldt uitdrukkelijk dat de Vlaamse toetsen tot doel hebben 'de onderwijskwaliteit te versterken en te monitoren' (art. 4 §2 en art. 10 §2), met name door 'door het bereiken van de eindtermen en de leerwinst te meten'. Vanuit die samenhang met onderwijskwaliteit kadert de memorie van toelichting (p. 9-10) de invoering van de Vlaamse toetsen als een toepassing van art. 22bis van de Grondwet, dat stelt dat het belang van het kind de primaire overweging moet zijn voor alle beslissingen die het kind aanbelangen. Het recht op onderwijs moeten we immers begrijpen als een recht op kwaliteitsvol onderwijs. 'De overheid is uiteindelijk verantwoordelijk dat elk kind onderwijs krijgt van voldoende kwaliteit' (Memorie van toelichting, p. 10).

1.3. Via feedback op verschillende niveaus

Cruciaal in de hele weg van toetsafname naar een hogere onderwijskwaliteit is uiteraard de feedback over de toetsresultaten en over de gerealiseerde leerwinst. Het voorontwerp van decreet voorziet feedback op vier niveaus:

- op het niveau van het Vlaamse onderwijssysteem als geheel,
- op schoolniveau,
- op niveau van de leerlingengroep,
- op het niveau van elke individuele leerling.

De feedback op schoolniveau is in de eerste plaats bedoeld om de interne kwaliteitszorg binnen elke school te voeden. Die feedback zal 'gecontextualiseerd' zijn. Dat wil zeggen dat die feedback ook de impact van diverse input- en contextfactoren in rekening brengt, zoals de socio-economische en de socio-culturele achtergrond van de leerlingen, hun schoolloopbaangegevens, waaronder de administratieve groep (leerjaar en studierichting of basisoptie) en de eventuele toepassing van een IAC. Op die manier zullen scholen de gemiddelde resultaten van hun eigen leerlingen kunnen vergelijken met het gemiddelde van scholen met een gelijkaardige populatie, 'zonder hierbij schoolrankings op te maken' (Memorie, p. 7).

In het kader van de externe kwaliteitszorg krijgen ook de bevoegde pedagogische begeleidingsdienst (PBD) en de onderwijsinspectie inzage in de resultaten op schoolniveau. Art. 15 van het voorontwerp van decreet voegt daaraan toe dat de onderwijsinspectie een doorlichting kan uitvoeren op grond van herhaaldelijk mindere prestaties op de Vlaamse toetsen of minder leerwinst. De memorie van toelichting preciseert (p. 8) dat de inspectie 'minder' zal bekijken in vergelijking met wat scholen met een gelijkaardige populatie realiseren. Volgens diezelfde memorie van toelichting (p. 7) worden de Vlaamse toetsen op die manier ingebed in het bestaande onderwijskwaliteitszorgkader, waarbij alle indicatoren van het OK-kader blijven gelden. De resultaten op het niveau van de leerlingengroepen krijgt alleen de school zelf te zien. Inspectie en PBD krijgen ook geen inzage in de resultaten van individuele leerlingen.

De Vlaamse toetsen hebben niet als doel individuele leerlingen te certificeren (Memorie van toelichting, p. 9). De klassenraad mag de resultaten op leerlingenniveau wel gebruiken voor de evaluatie van individuele leerlingen, zij het niet als enig beoordelingscriterium maar enkel in combinatie met schooleigen toetsen (art. 4 §2 en art. 10 §2). Scholen die van die mogelijkheid gebruik willen maken, moeten dat opnemen in hun schoolreglement (art. 3 en art. 9). De leerlingen kunnen in elk geval een kopie krijgen van hun individuele feedbackrapport dat aangeeft welk niveau ze op de Vlaamse toetsen behaalden. Ze kunnen ook inzage krijgen in hun antwoorden op de toets, maar enkel op een manier die garandeert dat de toetsvragen zelf niet doorgegeven of verder verspreid kunnen worden (art. 5 §2 en art. 11 §2).

Niet publiek

Art. 6 en 12 van het voorontwerp bepalen uitdrukkelijk dat het verboden is om de resultaten op de Vlaamse toetsen verder door te geven aan derden of om ze publiek te maken. Ze mogen ook niet gebruikt worden om scholen te rangschikken. Het voorontwerp situeert dit verbod uitdrukkelijk als een ‘afwijking op de algemene regeling in het bestuursdecreet inzake openbaarheid’.

1.4. En door verklarend wetenschappelijk onderzoek

Volgens de memorie van toelichting (p. 6) zullen de Vlaamse toetsen nog op een andere wijze bijdragen tot een verbetering van de Vlaamse onderwijskwaliteit. Doordat ze meer en betere data opleveren dan tot nu toe voor Vlaanderen het geval is, wordt het beter mogelijk om wetenschappelijk onderzoek te doen om verschillen in leerprestaties te verklaren en om de effectiviteit van onderwijspraktijken en -interventies te evalueren. De overheid zal daarom ook blijven investeren in dat soort onderzoek.

1.5. Proces- en ruimere evaluatie

De bedoeling is dat het decreet in werking treedt op 1 april 2023. Art. 7 en 13 van het voorontwerp voorzien een procesevaluatie na de testafname bij een representatieve steekproef in 2023 (vierde leerjaar lager onderwijs resp. tweede leerjaar van de eerste graad SO) en na de eerste toetsafname in het lager en in het secundair onderwijs. Het voorontwerp van decreet voorziet daarnaast in 2029 een ruimere evaluatie om na te gaan of de Vlaamse toetsen het beoogde doel helpen te bereiken en welke andere effecten ze eventueel teweegbrengen. Daarnaast zal het steunpunt ook evaluatieonderzoek voeren naar het gebruik van de schoolfeedback en van de leerlingenfeedback (Membrie van toelichting, p. 18).

2. Over gelijke onderwijskansen

2.1. In de memorie van toelichting

Het voorontwerp van decreet vermeldt het versterken van gelijke onderwijskansen niet als doel van de invoering van Vlaamse toetsen. In de memorie van toelichting komen gelijke onderwijskansen wel kort ter sprake. De memorie wijst om te beginnen op de bekende SES-prestatiekloof, evenwel zonder erbij te vermelden dat die in Vlaanderen een stuk groter is dan in landen als Nederland, Ierland, Zweden, Finland, Denemarken, Noorwegen, Spanje of Italië:⁹

‘Bij zowel internationale toetsen als peilingstoetsen blijkt dat bepaalde groepen leerlingen systematisch lager scoren. Het gaat dan om meer kwetsbare groepen leerlingen zoals leerlingen uit gezinnen met een lage sociaal-economische status of leerlingen met een migratie-achtergrond. Telkens wordt vastgesteld dat er een prestatiekloof is die samenhangt met sociaal-economische status en migratie-achtergrond.’ (Membrie van toelichting, p. 4)

De memorie wijst er vervolgens op dat de resultaten op de Vlaamse toetsen een tegengewicht kunnen bieden voor eventuele vooroordelen over kansarme leerlingen. Door objectieve informatie te bieden over hun leerprestaties kunnen de Vlaamse toetsen leiden tot hogere verwachtingen bij leerkrachten ten aanzien van kansarme leerlingen en tot een studie-oriëntering die beter rekening houdt met hun werkelijke talenten:

⁹ Zie o.m. De Meyer, I., Janssens, R., Warlop, N. (2018), *Leesvaardigheid van 15-jarigen in Vlaanderen. Overzicht van de eerste resultaten van PISA2018*, Gent, Vakgroep Onderwijskunde – UGent, <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestand.ashx?id=12265>

'In landen met centrale toetsen is de impact van sociale achtergrond op leerprestaties doorgaans kleiner (Bol et al., 2014). Dat positieve effect van centrale toetsen is vooral zichtbaar in landen waar leerlingen ingedeeld worden in onderwijsvormen en studierichtingen (Bol et al., 2014). In Nederland wordt bijvoorbeeld een centrale toets ingezet bij de overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs. Met zo'n centrale, gestandaardiseerde toets speelt thuismilieu een minder grote rol bij het advies voor het vervolgonderwijs dan zonder die toets (van de Werfhorst et al., 2015). In een regio zoals Vlaanderen waar de capaciteiten van kansarme leerlingen soms worden onderschat kunnen centrale toetsen dan ook waardevolle informatie bevatten met het oog op een goede studiekeuze. Gestandaardiseerde toetsen kunnen dus – in bepaalde omstandigheden – een sociaal faire manier zijn om de leerprestaties te verhogen.' (Memorie van toelichting, p. 7)

In de versie van 28 oktober 2022 vermeldt de memorie ook heel kort de rol die schoolfeedback over de resultaten op de Vlaamse toetsen en analyses op Vlaams niveau kunnen spelen:

'De resultaten op schoolniveau en op Vlaams niveau geven de nodige informatie om beter zicht te krijgen op ongelijkheden in onderwijs en een gericht beleid te maken en bij te sturen waar nodig met het oog op meer gelijke onderwijskansen.' (Memorie van toelichting, p. 7)

Maar dan zijn school rankings op basis van de Vlaamse toetsen wel te vermijden, argumenteert de memorie van toelichting iets verder. Immers, zulke praktijken

'kunnen leiden tot onwenselijke neveneffecten (Ooghe, 2021) zoals een sterkere segregatie tussen scholen of strategisch gedrag door scholen zoals het uitsluiten van leerlingen die de schoolscore negatief zouden kunnen beïnvloeden.' (Memorie van toelichting, p. 11)

2.2. In de adviezen van de Vlor en de SERV

In het advies van de Vlor komt het element 'gelijke onderwijskansen' maar heel beperkt aan bod. De Vlor betwijfelt of er evidentie is voor een positief effect van centrale toetsen op gelijke onderwijskansen (p. 9) en uit de vrees dat scholen of inspectie leerwinst eerder zullen gebruiken 'als een vergoelijking voor het niet bereiken van de eindtermen bij leerlingen met een laag aanvangsniveau' (p. 11).

Wat dat laatste betreft, ziet de SERV het juist anders. De SERV beaamt dat de resultaten op de Vlaamse toetsen kunnen 'leiden tot hogere verwachtingen t.a.v. (kansarme) leerlingen en een bijkomende informatiebron zijn voor de klassenraad. Het aantonen van leerwinst werkt in deze erg motiverend' (p. 6). De SERV vindt het 'van groot belang dat Vlaamse toetsen gelijke onderwijskansen versterken' (p. 6) en vraagt vooral verduidelijking over de randvoorwaarden die daarvoor nodig.

3. Analyse en aanbevelingen

Omdat gelijke onderwijskansen vanuit kinderrechtenperspectief een primair aandachtspunt is, willen we hier dieper ingaan op hoe Vlaamse toetsen kunnen bijdragen tot meer gelijke onderwijskansen, hoe we negatieve neveneffecten op gelijke onderwijskansen nog verder kunnen vermijden en wat in dat verband volgens ons belangrijke randvoorwaarden zijn.

In dat verband brengen we enkele zaken aan die momenteel niet in het voorontwerp van decreet noch in de memorie van toelichting voorkomen. Maar we beginnen met enkele punten die wel al in het voorontwerp van decreet voorzien zijn of in de memorie van toelichting of in de visietekst van het steunpunt ter sprake komen, maar die volgens ons best wel wat meer nadruk mogen krijgen.

3.1. Nauwkeurige meting door adaptieve toetsen

De memorie van toelichting legt terecht de nadruk op de nood aan een voldoende verfijnd zicht op het niveau dat de leerlingen bereiken:

*‘Een resultaat waar 90% van de leerlingen de eindtermen haalt, kan zeer goed lijken. Maar als al die leerlingen net boven die lat scoren, dan kan niemand daar tevreden mee zijn.’
(Membrie van toelichting, p. 4)*

De wijze waarop de toetsdata zullen worden verwerkt (resultierend in scores op een meetschaal) laat zeker een nauwkeurige vaststelling van het bereikte beheersingsniveau toe, die verder gaat dan ‘wel of niet de eindtermen behaald’. Zo’n fijnmazige zicht op het bereikte niveau is zeker ook van belang om scholen een duidelijk beeld te geven van hoe goed hun kansarme leerlingen het doen in vergelijking met leerlingen met een gelijkaardige achtergrond elders in Vlaanderen en Brussel. En om te zien welke marge voor verbetering er voor hun school zeker minstens nog in zit. Dat zou inderdaad veel minder goed mogelijk zijn als de weergave van de resultaten beperkt zou blijven tot het aantal of aandeel leerlingen dat de cesuur haalde die aangeeft of de eindterm bereikt werd of niet.

Het komt dan wel niet heel consequent over dat het voorontwerp van decreet in art. 4 en 10 het doel van de Vlaamse toetsen dan toch formuleert als

‘de onderwijskwaliteit te versterken en te monitoren door het bereiken van de eindtermen en de leerwinst te meten’.

Volgens deze formulering volstaat het eigenlijk om resultaten op de toetsen weer te geven in termen van ‘wel of niet de eindtermen bereikt’. En dat klopt niet met wat we in de memorie van toelichting lezen.

Met herkenbare ijkpunten

Om duidelijk te maken waar een toetsscore op zo’n meetschaal voor staat, zal het wel nodig zijn om – zoals in internationaal onderzoek ook gebeurt – voor verschillende beheersingsniveaus op de meetschaal ijkpunten te bepalen en aan de hand van voorbeeldopgaven van verschillende moeilijkheidsgraad aan te geven wat het niveau van de opdrachten is dat een leerling die een bepaald score haalt, wel en niet aankan. Dat helpt de concrete betekenis van een abstracte toetsscore te verduidelijken zonder dat de feitelijk voorgelegde toetsopgaven publiek gemaakt moeten worden: *Tot opgaven van dit niveau vindt de leerling het antwoord, vanaf hier wordt het voor hem of haar te moeilijk*. Het voorontwerp en de memorie van toelichting spreken toch al over het vrijgeven van oefen- of kennismakingstoetsen. In de feedback ijkpunten aangeven en het bereikte beheersingsniveau concretiseren aan de hand van voorbeeldopgaven, lijkt ons bijgevolg geen probleem te mogen zijn.

En op basis van leerling-adaptieve toetsen

In dat verband benadrukken we graag het belang van de keuze voor leerling-adaptieve toetsen (zie hoger onder 1.1). Doordat leerlingen daardoor op gedifferentieerde wijze toetsopgaven voorgelegd krijgen in functie van wat ze tijdens het afleggen van de toets al juist of fout beantwoord hebben, kan hun niveau veel accurater bepaald worden dan met een even lange toets die voor elke leerling dezelfde toetsopgaven bevat. Ook zwak presterende leerlingen krijgen daardoor meer opdrachten die ze wél aankunnen, wat motiverend werkt en afhaken kan helpen voorkomen. Tegelijk worden sterk presterende leerlingen meer uitgedaagd, wat ook bij hen de motivatie kan verhogen. Vanuit het perspectief van de betrokken leerlingen is dat heel belangrijk. Doordat school en leerlingen een duidelijk en correcter beeld krijgen van wat de leerling beheerst, kan dit hun verdere onderwijskansen ten goede komen.

De memorie van toelichting vermeldt het gebruik van leerling-adaptieve toetsen eigenlijk maar heel terloops (p. 22), zonder er echt op in te gaan.¹⁰ In het voorontwerp van decreet komt de term helemaal niet voor. Dat is jammer, want de optie om te werken met leerling-adaptieve toetsen is zeker een van de elementen die de Vlaamse toetsen een meerwaarde geeft, ook met oog op de bevordering van gelijke onderwijskansen. Dat die specificatie ontbreekt in de tekst van het ontwerpdecreet is ook vreemd, want die vermeldt over de Vlaamse toetsen wel verschillende andere details: dat de onderwijsverstrekkers betrokken worden bij de toetsontwikkeling, dat die eigen toetsitems zullen kunnen toevoegen, dat de scholen de toetsen digitaal afnemen, op basis van instructies, dat er ook oefentoetsen komen (art. 4 en art. 10).

Aanbevelingen:

- 1) Maak in de decretale formulering duidelijk dat de Vlaamse toetsen als doel hebben te meten in welke mate leerlingen de eindtermen beheersen.
- 2) Concretiseer het beheersingsniveau dat een leerling haalt door in de feedback aan de hand van voorbeeldopgaven te laten zien welke niveau van toetsopgaven de leerling wel en niet aankan.
- 3) Neem in de tekst van het decreet op dat de Vlaamse toetsen leerling-adaptief zijn. Geef in de memorie van toelichting uitleg over de voordelen daarvan voor de leerlingen, voor de afname, voor de fijnmazigheid van de meting en de betrouwbaarheid van de toetsscores.

3.2. Effectieve toepassing van redelijke aanpassingen

Dat leerlingen die in de les recht hebben op redelijke aanpassingen, zoals het gebruik van speciale hulpmiddelen, die ook zullen mogen gebruiken bij het afleggen van de Vlaamse toetsen draagt zeker ook bij tot meer gelijke kansen voor die leerlingen. We appreciëren het ten zeerste dat dit expliciet in het decreet is opgenomen.

Uit meldingen bij onze Klachtenlijn weten we echter dat in scholen en bij leerkrachten soms nog de idee leeft dat redelijke aanpassingen wel tijdens de les gebruikt mogen worden, *‘maar toch niet bij het afleggen van toetsen. Want dat zou toch niet eerlijk zijn tegenover de andere leerlingen’*. Ook merken we dat sommige scholen het gebruik van hulpmiddelen beperken tot sommige vakken. Een typisch voorbeeld betreft het gebruik van voorleessoftware door leerlingen met dyslexie. Dat staan sommige scholen wel toe bij Nederlands, maar niet bij andere vakken. Dat onbegrip bij sommigen over wat nu precies de rol en betekenis is van redelijke aanpassingen in het leerproces en bij toetsen, zou in sommige scholen wel een drempel kunnen vormen voor de effectieve toepassing van die decretale bepaling. Naast heldere afname-instructies is daarom ook duidelijke uitleg nodig waarom leerlingen met beperkingen de extra hulpmiddelen die ze in de klas gebruiken, ook bij het afleggen van de Vlaamse toetsen, voor Nederlands én voor wiskunde, moeten kunnen gebruiken.

We noteren ook dat het voorontwerp van decreet in art. 5 en 11 ‘het gebruik van hulpmiddelen’ expliciet opneemt als een van de leerlingenkenmerken waarmee de verwerking van de toetsgegevens rekening zal houden. Dat is uiteraard heel terecht. Bij een leerling die een Vlaamse toets met gebruik van hulpmiddelen aflegt, meet die toets – afhankelijk van de aard van het hulpmiddel en van de aard van de toetsopgaven – eigenlijk (deels) andere vaardigheden. Daar moet je bij de interpretatie van de toetsscores – en best ook voorafgaandelijk bij de kalibratie van de toetsitems – ook rekening mee houden. De feedback, zowel op leerlingenniveau als op school- of Vlaams niveau, moet dat ook duidelijk toelichten. We vinden het spijtig dat de memorie van toelichting hierover ook geen enkele duiding geeft.

¹⁰ Voor meer uitleg konden we wel bij het Steunpunt Centrale Toetsen in Onderwijs terecht (<https://steunpunttoetsen.be/visietekst/>, p. 16).

Aanbevelingen:

- 1) Voorzie bij de instructies voor de afname van de Vlaamse toetsen heldere uitleg waarom een leerling die tijdens de les recht heeft op redelijke aanpassingen, daar ook bij het afleggen van de Vlaamse toetsen, zowel voor Nederlands als voor wiskunde, gebruik van moet kunnen maken. Leg ook uit hoe de verwerking van de toetsgegevens en de feedback over de resultaten daar rekening mee zullen houden.
- 2) Informeer ook leerlingen en hun ouders over het recht op gebruik van redelijke aanpassingen tijdens het afleggen van de Vlaamse toetsen. Voorzie ook controles op de effectieve toepassing van dat recht en een meldpunt voor leerlingen of ouders.
- 3) Geef in de memorie van toelichting duiding over hoe het steunpunt bij de verwerking van de toetsgegevens rekening zal houden met het gebruik van extra hulpmiddelen bij het afleggen van Vlaamse toetsen door leerlingen met een beperking.

3.3. Herkenbare schoolfeedback met oog voor kansarme leerlingen

Over de resultaten op de Vlaamse toetsen zullen scholen 'gecontextualiseerde feedback' krijgen. Met die term verwijst de memorie van toelichting naar het voornemen om in de schoolfeedback de resultaten te duiden in samenhang met leerlingenkenmerken en schoolcontext. Art. 5 en 11 vermelden in dat verband onder meer onderwijskansarmoede-indicatoren en schoolloopbaangegevens. Dat soort duiding is heel belangrijk om met de Vlaamse toetsen ook een positieve impact te kunnen hebben op gelijke onderwijskansen.

Verschillen tussen scholen in leerresultaten hebben niet alleen te maken met de algemene SES-prestatiekloof die we kennen uit internationaal onderzoek en uit het Vlaamse peilingsonderzoek in combinatie met verschillen in samenstelling van de schoolbevolking naar socio-economische status (SES) of migratie-achtergrond. Onderzoek toont aan dat ook scholen met qua achtergrond zeer gelijke schoolpopulaties onderling sterk kunnen verschillen in de leerprestaties en leervorderingen van hun leerlingen, in het bijzonder van hun kansarme leerlingen.

Voor scholen is het vaak niet zo duidelijk waar zij met hun kansarme leerlingen staan in vergelijking met andere scholen. Schoolfeedback op basis van centrale toetsen kan daaraan verhelpen en een basis voor verdere acties vormen die de onderwijskansen van kansarme leerlingen verhogen. Maar dan moet die feedback voor scholen wel herkenbaar zijn. We denken dan aan de volgende elementen:

3.3.1. Fijnmazige achtergrondindicatoren

Wat betreft de kansarmoede-indicatoren waar de schoolfeedback over de Vlaamse toetsen gebruik van zal maken, vermelden art. 5 en 11

'minstens opleidingsniveau van de moeder, thuistaal, schooltoelage, trekkende bevolking, thuisloos'.¹¹

Dat zijn niet toevallig de indicatoren die het beleid al een tiental jaren gebruikt om in het kader van het Gelijke Onderwijskansenbeleid scholen met veel kansarme leerlingen extra omkadering en

¹¹ Met 'thuisloos' bedoelt men een leerling die tijdelijk of permanent buiten het eigen gezinsverband opgenomen is door een gezin of persoon, een voorziening of een sociale dienst, bedoeld in het decreet van 7 maart 2008 inzake bijzondere jeugdbijstand, met uitzondering van de schoolinternaten. Zie het decreet Basisonderwijs, <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12254#135287>, art. 3, 52° bis/2.

werkingsmiddelen toe te kennen.¹² De overheid beschikt al over deze gegevens, o.m. door wat scholen doorgeven. Dit zijn voor scholen dus herkenbare gegevens.

Om die herkenbaarheid ook in de schoolfeedback terug te vinden, lijkt het ons belangrijk om, bij de duiding van de samenhang met de toetsresultaten, die achtergrondgegevens elk afzonderlijk in de analyse van de toetsgegevens op te nemen. En dus niet gebundeld in een meer abstract ogende synthetiserende index zoals de OKI-index of een algemene SES-indicator. Meer nog, we bevelen aan om bij de analyse van de samenhang tussen achtergrondgegevens en toetsresultaten zoveel mogelijk te vertrekken vanuit de categorieën die de oorspronkelijke bevraging hanteert en niet vanuit de dichotome indeling die de overheid bij de administratieve toepassingen in het kader van het GOK-beleid gebruikt. Voor de indicator ‘opleidingsniveau van de moeder’ bijvoorbeeld betekent dat dat men bij de analyses niet vertrekt van de tweedeling ‘laag/hoog opgeleid’, maar van de meer fijnmazige indeling naar diplomaniveau (geen, enkel lager onderwijs, enz.) die de oorspronkelijke bevraging aan de ouders voorlegt. Op basis van die analyses kan het steunpunt dan voor de schoolfeedback de wetenschappelijk meest verantwoorde indeling van leerlingen naar achtergrond gebruiken die voor scholen herkenbaar is. Afhankelijk van de samenhang die men vindt tussen verschillende achtergrondgegevens en toetsresultaten kan dat een indeling met bijvoorbeeld drie of vier categorieën zijn.

3.3.2. Concrete contextualisering en visualisering

Het is vervolgens belangrijk dat de schoolfeedback voor elk van die onderscheiden leerlingen-categorieën toont hoe de betrokken leerlingen in de eigen school het op de Vlaamse toetsen gemiddeld doen in vergelijking met leerlingen van dezelfde categorie in andere Vlaamse scholen. En dus niet enkel het gemiddelde van de school als geheel vergelijkt met het gemiddelde van ‘gelijkaardige scholen in Vlaanderen’. Dat is belangrijk omdat uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat scholen erg kunnen verschillen in de prestaties die hun kansarme leerlingen halen. In de schoolfeedback enkel werken met gemiddelden op schoolniveau – zonder onderscheid naar kansarmoedecategorieën – kan de realiteit versluieren.

We beseffen uiteraard dat dit geen eenvoudige opgave is. Onder meer omdat bij die verschillen in toetsresultaten nog veel andere factoren een rol spelen, waaronder schoolloopbaangegevens (schoolse achterstand, studierichting, ...). En ook omdat bij de impact van kansarmoede-indicatoren groepscompositie-effecten een rol kunnen spelen. En omdat bovendien niet alleen het gemiddelde, maar ook de spreiding binnen elke onderscheiden categorie van belang is voor een goede duiding van de resultaten. Het wordt alvast een hele uitdaging om de schoolfeedback zo vorm te geven dat scholen echt kunnen herkennen over welke groepen leerlingen in hun school het gaat als ze in de feedback te lezen krijgen dat deze of gene categorie het in hun school beduidend beter of slechter doet dan elders in Vlaanderen en Brussel. Het zal ook cruciaal zijn om hierbij de passende visualisering te gebruiken, onder meer met heldere grafieken.

3.3.3. Herkenbaar voor de school – op niveau vestigingsplaats

Evenzeer van belang voor de herkenbaarheid bij schooldirecties en schoolteams is dat zij die schoolfeedback op het niveau van elke vestigingsplaats afzonderlijk krijgen. Dat is zeker voor het basisonderwijs van belang. Vooral in de grotere steden en in de centrumsteden hebben veel basisscholen verschillende vestigingsplaatsen die in verschillende stadswijken liggen. Die wijken kunnen onderling erg verschillen in de socio-economische en socio-culturele samenstelling van de bevolking, wat zich vaak weerspiegelt in de schoolbevolking.¹³ Die kan tussen vestigingsplaatsen

¹² Zie <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/gelijke-onderwijskansen/ondersteuning-van-scholen> en https://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestanden/FAQ_Leerlingkenmerken.pdf

¹³ Sommige, meer centraal gelegen (hoofd)vestigingsplaatsen trekken dan weer leerlingen van over de hele stad aan. Maar ook dat vormt dan weer de eigenheid van die vestigingsplaats, waardoor ze qua samenstelling van de schoolpopulatie sterk kan verschillen van sommige ‘wijkafdelingen’ van dezelfde school.

van eenzelfde school dan ook soms heel sterk verschillen. Voor die scholen zou schoolfeedback die alleen maar het schoolgemiddelde (op het niveau van het instellingsnummer) vergelijkt met het gemiddelde van 'gelijkaardige scholen' in Vlaanderen en Brussel weinig betekenis hebben.

Voor het secundair onderwijs kan dat anders liggen omdat verschillen tussen vestigingsplaatsen zich daar eerder situeren op het vlak van het studie-aanbod (verschillende studierichtingen) en geen of veel minder wijkgebonden zijn. Scholen SO rekruteren doorgaans over een veel bredere regio. Voor scholen SO voorziet het ontwerp van decreet al dat de schoolfeedback rekening houdt met de administratieve groep (leerjaar x studierichting of basisoptie) van de leerlingen. Ook hier is het belangrijk dat de schoolfeedback daaraan gerelateerde verschillen in toetsresultaten op een herkenbare manier vormgeeft en niet enkel op een statistisch-abstracte wijze.¹⁴ Waar dat qua vastgestelde samenhang met de toetsresultaten statistisch verantwoord is, kunnen dunbevolkte studierichtingen eventueel samengenomen worden.

3.3.4. Zicht op effectief gebruik door scholen

Van enige impact zal natuurlijk maar sprake zijn als scholen de schoolfeedback over de resultaten van hun leerlingen op de Vlaamse toetsen ook effectief ter hand nemen en daadwerkelijk gebruiken bij hun intern schoolbeleid. Sommige ervaringen op dat vlak blijken niet zo positief. In de memorie van toelichting lezen we op p. 4:

Bij zowel het internationaal vergelijkend onderzoek als het peilingsonderzoek neemt slechts een steekproef van scholen en leerlingen deel. [...] Geselecteerde scholen krijgen wel een schoolfeedbackrapport, maar maken hier amper gebruik van in de interne kwaliteitszorg (Goffin et al., 2020).

We hopen alvast dat onze aanbevelingen voor herkenbare schoolfeedback een positieve bijdrage kunnen leveren tot daadwerkelijk gebruik ervan door scholen. We noteren alvast dat het steunpunt volgens de memorie van toelichting een onderzoek plant naar de mate waarin en de wijze waarop scholen de schoolfeedback (en de feedback op leerlingenniveau) aanwenden. We bevelen aan dat de overheid op systematische wijze zicht probeert te krijgen op het gebruik van de schoolfeedback door scholen. Pedagogische begeleidingsdiensten en de onderwijsinspectie hebben hierin zeker ook een rol te vervullen.

Aanbevelingen:

- 1) Zorg dat de schoolfeedback over de Vlaamse toetsen herkenbaar is voor scholen door te vertrekken van fijnmazige, niet-dichotome kansarmoede-indicatoren, ook in de analyse van de samenhang tussen de achtergrond van leerlingen en hun toetsresultaten. Zorg voor herkenbaarheid door in de schoolfeedback concrete categorieën van leerlingen te gebruiken in de plaats van een abstracte algemene SES-indicator of OKI-index.
- 2) Geef in de schoolfeedback voor elk van die categorieën weer hoe de leerlingen van de eigen school het op de Vlaamse toetsen doen in vergelijking met leerlingen met gelijkaardige achtergrond elders in Vlaanderen en Brussel. Beperk de schoolfeedback op dit vlak niet tot een vergelijking van het schoolgemiddelde met het gemiddelde van 'gelijkaardige scholen in Vlaanderen'.
- 3) Geef zeker in het basisonderwijs schoolfeedback op het niveau van elke vestigingsplaats. Zorg in de schoolfeedback voor het secundair onderwijs ervoor dat verschillen tussen studierichtingen duidelijk herkenbaar zijn.

¹⁴ Met 'statistisch-abstracte wijze' doelen we op rapportages waarin het schoolgemiddelde op statistische wijze 'gecontroleerd/gecorrigeerd' is voor verschillen tussen studierichtingen, kansarmoede-indicatoren, enz.

4) Houd als overheid systematisch zicht op de mate en wijze waarop scholen daadwerkelijk gebruik maken van de schoolfeedback over de Vlaamse toetsen. Betrek daarin ook de pedagogische begeleidingsdiensten en de onderwijsinspectie.

3.4. Leerlingenrecht op inroepen eigen resultaten

Onder 2.1 vermeldden we al dat de memorie van toelichting in de Vlaamse toetsen een kans ziet om eventuele vooroordelen en daaraan gekoppelde lage verwachtingen over kansarme leerlingen tegen te gaan:

'In een regio zoals Vlaanderen waar de capaciteiten van kansarme leerlingen soms worden onderschat kunnen centrale toetsen dan ook waardevolle informatie bevatten met het oog op een goede studiekeuze.' (Memorie van toelichting, p. 7)

Dat kan op schoolniveau een rol spelen ('*Tiens, onze kansarme leerlingen doen dat nog zo slecht niet op die Vlaamse toetsen*'), maar zeker ook op leerlingenniveau. Of de school bij de evaluatie van individuele leerlingen de resultaten op de Vlaamse toetsen in rekening brengt, is een keuze die de school maakt. Kiest ze daarvoor, dan moet ze dat ook in het schoolreglement verduidelijken (zie hoger, onder 1.3). Als een school van mening is dat wat in de Vlaamse toetsen aan de orde komt, zeer goed overeenstemt met wat het eigen leerplan voor de betreffende eindtermen voorziet, dan kan ze er, volgens het voorontwerp van decreet, ook voor opteren om in die leerjaren voor die onderdelen van Nederlands en/of wiskunde op het einde van het schooljaar geen eigen toetsen meer af te nemen, maar de resultaten op de Vlaamse toetsen in de evaluatie in te brengen. Die keuze is dus aan de school.

Leerlingen (en hun ouders) van hun kant hebben altijd het recht om hun eigen individuele feedbackrapport op de Vlaamse toetsen in te zien. Wat als:

- een school ervoor opteert om voor de evaluatie van individuele leerlingen geen gebruik te maken van de resultaten op de Vlaamse toetsen,
- maar leerlingen of hun ouders vaststellen dat de resultaten op (een van) die Vlaamse toetsen stukken beter zijn dan de beoordeling die ze voor dat vakonderdeel of die vakonderdelen krijgen op basis van de schooleigen evaluatie?

Dan doet zich misschien de situatie voor die in de memorie van toelichting beschreven staat: een te lage evaluatie – annex oriëntering – door een te lage inschatting van de capaciteiten van sommige leerlingen. In de geest van wat in de memorie staat, zou je dan kunnen verwachten dat de leerling – met zijn resultaten op de Vlaamse toetsen in de hand – om een herziening van de evaluatie en daaraan gekoppelde attestering en oriëntering zou kunnen vragen. Echter, op basis van de regeling die in het voorontwerp van decreet voorzien is, kan de school dan zeggen: '*Sorry, maar in ons schoolreglement hebben we bepaald dat we bij de evaluatie van leerlingen geen rekening houden met de resultaten op de Vlaamse toetsen*'.

We zijn van oordeel dat in zo'n geval de leerling tekort gedaan wordt en de voorziene regeling tekort schiet in het realiseren van gelijke onderwijskansen. We stellen daarom voor om in het decreet op te nemen dat leerlingen steeds het recht hebben om bij betwisting van schoolresultaten de eigen resultaten op de Vlaamse toetsen als argument te hanteren. Het is dan vervolgens aan de klassenraad om te beoordelen in welke mate de resultaten op de Vlaamse toetsen voor die leerling informatie levert die een correctie vormt op de informatie die ze uit de schooleigen evaluatie puren. Maar de leerling moet het op zijn minst kunnen inbrengen. Het is ook belangrijk leerlingen en ouders over deze mogelijkheid te informeren.

Aanbeveling:

Neem in het ontwerp van decreet op dat een leerling bij een betwisting over zijn of haar studieresultaten zoals door de klassenraad beoordeeld, steeds de eigen resultaten op de Vlaamse toetsen als argument mag hanteren, wat ook de regeling is die de school in het eigen schoolreglement opnam over het wel of niet gebruiken van de resultaten op de Vlaamse toetsen als onderdeel van de evaluatie van individuele leerlingen. Neem in de regelgeving ook op dat leerlingen en ouders hierover geïnformeerd moeten worden.

3.5. Vermijd bonus voor selectiviteit

Door school rankings op basis van de resultaten op de Vlaamse toetsen uitdrukkelijk te verbieden, wil de overheid vermijden dat die zouden kunnen leiden tot:

strategisch gedrag door scholen zoals het uitsluiten van leerlingen die de schoolscore negatief zouden kunnen beïnvloeden.’ (Memorie van toelichting, p. 11)

Ook zonder school rankings zouden scholen toch nog redenen kunnen zien om tot dat soort ‘strategisch gedrag’ over te gaan. In het basisonderwijs merken we dat scholen leerlingen die één of twee jaar schoolse achterstand opliepen soms liever op de leeftijd van 12 jaar naar het eerste leerjaar B van het secundair onderwijs oriënteren dan hen in de eigen school naar het zesde leerjaar te laten overgaan. Dat zijn dan zwakke leerlingen die niet tot in het zesde leerjaar raken en daar dus ook niet zullen deelnemen aan de Vlaamse toetsen, waardoor het schoolgemiddelde op die toetsen zal opfleuren. Dat het voorontwerp van decreet bepaalt dat het steunpunt in de schoolfeedback bij de duiding van de resultaten op de Vlaamse toetsen rekening zal houden met de schoolloopbaan van de leerlingen, brengt hier geen soelaas. Van leerlingen die niet hebben deelgenomen, zijn er geen scores op de Vlaamse toetsen en die kun je dus ook niet duiden in relatie tot hun schoolloopbaan.

Of die opfleuring van het schoolgemiddelde voor meer basisscholen een reden zou kunnen zijn om vanaf de invoering van de Vlaamse toetsen meer zwakke leerlingen op basis van leeftijd naar 1B in het SO te oriënteren, is uiteraard niet zeker. Toch we kunnen daar maar beter voorzichtig mee zijn. Uit onderzoek weten we dat zittenblijven niet alleen samenhangt met de capaciteiten van de leerling, maar ook erg schoolgebonden is. Afhankelijk van de school bleken leerlingen die op gestandaardiseerde toetsen in het onderzoek even zwak scoorden, wel of niet moesten overzitten. Daar kunnen natuurlijk elementen in meespelen die in het onderzoek niet gemeten werden. Maar we verwachten dat toekomstige, herhaalde analyses op de Vlaamse toetsen die bevinding zullen bevestigen. Vanuit gelijke onderwijskansenperspectief vermijden we in elk geval best dat de Vlaamse toetsen voor basisscholen een aanleiding zouden kunnen vormen om meer zwakke leerlingen te laten zittenblijven om hen vervolgens, eerder dan voor de betrokken leerling misschien wenselijk is, op basis van leeftijd naar 1B in het SO te oriënteren zodat ze in de lagere school niet tot in het zesde leerjaar komen.¹⁵

Om echt een goed beeld te krijgen van de onderwijskwaliteit die een school – in het bijzonder bij zwakkere leerlingen – realiseert, lijkt het ons daarom aanbevolen om leerlingen niet of niet alleen aan de Vlaamse toetsen te laten deelnemen op basis van het leerjaar waar ze in zitten, maar – voor leerlingen met schoolse vertraging – (ook) op basis van leeftijd.¹⁶ Door het leerling-adaptieve karakter van de toetsen (zie 3.1) is dat best mogelijk, op voorwaarde uiteraard dat die adaptiviteit

¹⁵ Leerlingen kunnen het getuigschrift lager onderwijs ook nog behalen in het eerste of het tweede leerjaar B van het secundair onderwijs. Maar het is onduidelijk in hoeverre die mogelijkheid de impact van een oriëntering naar 1B op basis van leeftijd, zonder het lager onderwijs volledig doorlopen te hebben, feitelijk countert.

¹⁶ Deelname op basis van leeftijd is ook wat in het internationale PISA-onderzoek de regel is. Het PISA-onderzoek vindt plaats bij eens steekproef van 15-jarigen, wat ook het leerjaar is waarin ze op dat moment zitten.

voldoende ruim is om ook bij die zwakste leerlingen het bereikte beheersingsniveau accuraat vast te stellen.

Voor het lager onderwijs is deelname aan de Vlaamse toetsen op basis van leeftijd eenvoudig te regelen.

Voor het secundair onderwijs is de situatie iets complexer. Voor leerlingen die vertraagd vanuit het basisonderwijs naar een school voor secundair onderwijs doorstromen, zou je kunnen aanvoeren dat deelname op basis van leeftijd het schoolgemiddelde ten onrechte naar beneden zal halen. De school voor SO is met die leerlingen immers minder lang bezig kunnen zijn. Voor het secundair onderwijs houdt men dus ook best rekening met de leeftijd waarop de leerling in het secundair onderwijs instapte. Op welke wijze dat best gebeurt – door effectief de leeftijd van deelname aan de toetsen te verhogen met het aantal jaren vertraging waarmee de leerling in het secundair onderwijs instapte dan wel door statistische correctie op basis van de individuele schoolloopbaangegevens – is een zaak die met het steunpunt overlegd moet worden.

Voor de Vlaamse toetsen op het einde van het secundair onderwijs kan echter – net als voor het lager onderwijs – aangevoerd worden dat een deelname louter op basis van het leerjaar voor sommige scholen een bonus voor selectiviteit kan opleveren. In het secundair onderwijs speelt hierbij het fenomeen van vroegtijdig – dus ongekwalificeerd – schoolverlaten een rol. Een verhoogd risico op vroegtijdig schoolverlaten is zeker niet wenselijk. Niet vanuit gelijke onderwijskansenperspectief uiteraard, maar ook niet vanuit het oogpunt om met de Vlaamse toetsen een correct beeld te krijgen van de geleverde onderwijskwaliteit. Het is uit de memorie van toelichting helemaal niet duidelijk hoe de schoolfeedback en de leerwinstbepaling rekening zullen houden met leerlingen die vroegtijdig ongekwalificeerd uitstromen. Worden die gewoon niet meer meegeteld omdat ze geen Vlaamse toetsscores voor het einde van de derde graad hebben?

Of leerlingen die op basis van leeftijd aan de Vlaamse toetsen deelnamen, ook nog een tweede keer moeten deelnemen, eenmaal ze in het betreffende leerjaar zitten, is iets dat nader te bekijken valt. Hier zou ook een opt-in optie voorzien kunnen worden.

Aanbeveling:

Neem in het ontwerp van decreet op dat leerlingen met schoolse vertraging (ook) aan de Vlaamse toetsen deelnemen op basis van leeftijd en dus niet (alleen) op basis van het leerjaar waarin ze zitten. Bekijk voor het secundair onderwijs hoe die deelname op leeftijd gecorrigeerd moet worden voor het aantal jaren waarmee een leerling met vertraging het SO instapte. Zorg er in dit verband voor dat de Vlaamse toetsen voldoende leerling-adaptief zijn om ook bij leerlingen met schoolse vertraging een accuraat beeld van het bereikte beheersingsniveau te krijgen.

Wat met leerlingen die hun toetsen en examens thuis online afleggen?

Uit meldingen bij de Klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat weten we dat er leerlingen zijn die door een chronische ziekte niet voltijds naar school kunnen gaan. Zijn gaan dan bijvoorbeeld halftijds naar school, aangevuld met synchroon internet-onderwijs (Bednet) en/of tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH). Bij sommigen van die leerlingen is ook deelname aan de examens op school niet mogelijk. In sommige gevallen vinden school en ouders hiervoor een oplossing door de

leerling de examens thuis online te laten afleggen. Met aangepaste ICT kan dat ook op een veilige, fraudebestendige wijze.¹⁷

In het voorontwerp van decreet is hierover niets voorzien. Wel bepalen art. 4 en 10:

De Vlaamse Regering kan nadere regels bepalen voor de praktische organisatie van de Vlaamse toetsen.

Dat maakt een aangepaste regeling mogelijk. We dringen erop aan om daar gebruik van te maken.

Aanbeveling:

Voorzie een regeling waardoor leerlingen die om medische redenen geen examens op school kunnen afleggen, de Vlaamse toetsen thuis online kunnen afleggen.

Wat met anderstalige nieuwkomers in het secundair onderwijs?

Terzijde willen we hier ook nog even attenderen op een tegenstrijdigheid die we bespeuren tussen de tekst van het voorontwerp van decreet enerzijds en de memorie van toelichting anderzijds wat betreft de mogelijkheid tot deelname aan de Vlaamse toetsen voor anderstalige nieuwkomers (AN) in het secundair onderwijs. AN die in een OKAN-klas zitten behoren niet tot de doelgroep van de Vlaamse toetsen. Art. 10 van het voorontwerp van decreet vermeldt hen niet. Een school zonder OKAN-aanbod kan echter ook AN inschrijven. Volgens de memorie van toelichting (p. 30) hoeven zij niet deel te nemen aan de Vlaamse toetsen, maar geldt voor hen wel de mogelijkheid tot opt-in. In art. 10 van het voorontwerp van decreet is echter helemaal geen sprake van anderstalige nieuwkomers. Strikt genomen wil dat zeggen dat er voor AN in OKAN-klassen geen mogelijkheid tot opt-in is en voor AN die in een ander structuuronderdeel ingeschreven zijn, geen mogelijkheid tot opt-out. We vragen om die tegenstrijdigheid met de memorie van toelichting op te lossen door een aanpassing van art. 10 in het voorontwerp van decreet.

¹⁷ Zie Buelens, W., Vermissen, F., De Wever, B., Rotsaert, T., Schellens, T., Tondeur, J., Surma, T., Valcke, M., & Vanderlinde, R., (2022). *Blended learning in het Vlaams secundair onderwijs: Van noodzaak naar structurele implementatie*. Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek (OBPWO 2021.05). Inspiratiegids. <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/documenten/bestand.ashx?nr=18410>, p. 87.

Algemene conclusie

In dit advies wensen we niet in te gaan op kwesties die verband houden met de eventuele impact van de Vlaamse toetsen op de actieve vrijheid van onderwijs of op de juridische (on)mogelijkheid om school ranking op basis van de Vlaamse toetsen te vermijden. Die kwesties kwamen in andere adviezen al uitgebreid aan bod. We focussen daarentegen op de effecten die de Vlaamse toetsen kunnen hebben op gelijke onderwijskansen. Om de mogelijke bijdrage tot meer gelijke onderwijskansen te optimaliseren en negatieve effecten te vermijden, formuleren we enkele aanbevelingen:

- 1) Neem in het ontwerp van decreet op dat de Vlaamse toetsen leerling-adaptief zijn en informatie zullen leveren over de mate waarin leerlingen de eindtermen beheersen. Zorg aan de hand van voorbeeldopgaven voor herkenbare ijkpunten waardoor leraren, leerlingen en ouders het bereikte beheersingsniveau inhoudelijk goed kunnen interpreteren.
- 2) Versterk het recht van leerlingen om bij het afleggen van de Vlaamse toetsen gebruik te maken van redelijke aanpassingen door (1) leerlingen en ouders hierover te informeren, (2) scholen duidelijk uitleg te geven over waarom die redelijke aanpassingen ook bij het afleggen van de toetsen nodig zijn en hoe het steunpunt daar bij de verwerking van de toetsgegevens en in de schoolfeedback rekening mee zal houden. En geef hierover ook duiding in de memorie van toelichting.
- 3) Zorg voor goed herkenbare schoolfeedback door (1) gebruik te maken van fijnmazige, niet-dichotome achtergrondindicatoren, (2) door voor goed herkenbare categorieën van leerlingen weer te geven hoe de leerlingen van de eigen school het doen in vergelijking met leerlingen met een gelijkaardige achtergrond elders in Vlaanderen en Brussel, (3) zeker voor het basisonderwijs de schoolfeedback op het niveau van elke vestigingsplaats te geven en voor het secundair onderwijs duidelijk aan te geven wat de resultaten zijn per studierichting of cluster van studierichtingen. Houd als overheid zicht op de mate waarin en wijze waarop scholen daadwerkelijk gebruik maken van de schoolfeedback over de Vlaamse toetsen en betrek hierin ook de onderwijsinspectie en de pedagogische begeleidingsdiensten.
- 4) Voorzie in het ontwerp van decreet dat leerlingen bij een eventuele betwisting van hun studieresultaten zoals beoordeeld door de klassenraad steeds hun resultaten op de Vlaamse toetsen als argument mogen hanteren. Voorzie dat leerlingen en ouders hierover geïnformeerd worden.
- 5) Vermijd een bonus voor selectiviteit door leerlingen met schoolse vertraging op basis van leeftijd aan de toetsen te laten deelnemen, voor het secundair onderwijs met correctie voor het aantal jaren waarmee de leerling met vertraging het secundair onderwijs instapte. Voorzie dat de Vlaamse toetsen hiertoe voldoende leerling-adaptief zijn.
- 6) Zorg ervoor dat leerlingen die om medische redenen geen examens op school kunnen afleggen, de Vlaamse toetsen thuis online kunnen afleggen.
- 7) Zorg voor een heldere decretale regeling van de opt-in of opt-out mogelijkheden voor anders-talige nieuwkomers in het secundair onderwijs.